

BANKIERZY I OPERACJE
BANKIERSKIE W STAROŻYTNYM
RZYMIE

PIOTR NICZYPORUK

BANKIERZY I OPERACJE
BANKIERSKIE
W STAROŻYTNYM RZYMIE

Temida2

Białystok 2013

© Copyright by Temida 2
Białystok 2013

Redaktor Naukowy Wydawnictwa Temida 2: Cezary Kosikowski

Rada Naukowa Wydawnictwa Temida 2:

Przewodniczący Rady Naukowej Wydawnictwa Temida 2: Emil W. Pływaczewski

Członkowie z Uniwersytetu w Białymstoku: Stanisław Bożyk, Leonard Etel, Ewa M. Guzik-Makaruk, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kosikowski, Cezary Kulesza, Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Maciej Perkowski, Stanisław Prutis, Eugeniusz Ruśkowski, Walerian Sanetra, Joanna Sieńczyło-Chlabczyk, Ryszard Skarzyński, Halina Święczkowska, Jaroslav Volkonovski, Mieczysława Zdanowicz

Członkowie z Polski: Marian Filar (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Edward Gniewek (Uniwersytet Wrocławski), Lech Paprzycki (Sąd Najwyższy)

Członkowie zagraniczni: Lidia Abramczyk (Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie, Białoruś), Vladimír Babčák (Uniwersytet w Koszycach, Słowacja), Renata Almeida da Costa (Uniwersytet La Salle, Brazylia), Chris Eskridge (Uniwersytet w Nebrasce, USA), Jose Luis Iriarte Angél (Uniwersytet Navarra, Hiszpania), Marina Karasjewa (Uniwersytet w Woroneżu, Rosja), Bernhard Kitous (Uniwersytet w Rennes, Francja), Martin Krygier (Uniwersytet w Nowej Południowej Walii, Australia), Petr Mrkvka (Uniwersytet Masaryka, Czechy), Marcel Alexander Niggli (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria), Andrej A. Novikov (Państwowy Uniwersytet w Sankt Petersburgu, Rosja), Sławomir Redo (Uniwersytet Wiedeński, Austria), Bernd Schünemann (Uniwersytet w Monachium, Niemcy), Sebastiano Tafaro (Uniwersytet w Bari, Włochy), Wiktor Trinczuk (Kijowski Narodowy Handlowo-Ekonomiczny Uniwersytet, Ukraina)

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978–83–62813–46–9

Recenzent: *dr hab. Anna Tarwacka*

Opracowanie graficzne i typograficzne: *Andrzej Polech*

Projekt okładki: *Urszula Machometa*

Redakcja techniczna: *Jerzy Banasiuk*

Korekta: *Bogumiła Mancewicz*

Wydawca: Temida 2

Przy współpracy i wsparciu finansowym

Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW	9
---------------------	---

WSTĘP

1. Przedstawienie problemu badawczego	13
2. Zakres i układ pracy	17
3. Podstawa źródłowa	19
4. Omówienie literatury	21

ROZDZIAŁ I

TERMINOLOGIA UŻYWANA NA OKREŚLENIE OSÓB ZAJMUJĄCYCH SIĘ DZIAŁALNOŚCIĄ BANKOWĄ (27)

1. <i>Trapezitae</i> (τραπεζίται)	28
2. <i>Argentarii</i>	33
3. <i>Mensarii</i>	41
4. <i>Mensularii</i>	47
5. <i>Nummularii</i>	51
6. <i>Coactor</i>	55
7. <i>Coactores argentarii</i> jako podmiot zajmujący się działalnością bankierską. 59	
8. <i>Stipulatores argentarii</i>	62
9. <i>Collectarii</i>	66
10. Wnioski	71

ROZDZIAŁ II

OPERACJE BANKIERÓW RZYMSKICH (75)

1. Działalność depozytowa	77
1.1. Depozyt prawidłowy (<i>depositum regulare</i>)	79
1.2. Depozyt nieprawidłowy (<i>depositum irregulare</i>)	85
1.3. <i>Receptum argentarii</i>	97
2. Działalność pożyczkowa	107
2.1. Udzielanie pożyczek przez bankierów	107
2.2. <i>Chirographum</i> (list kredytowy)	113

2.3. <i>Pecunia traiecticia - fenus nauticum</i>	115
2.4. Oprocentowanie pożyczek	119
3. Bankierzy jako pośrednicy w sprzedaży aukcyjnej majątków	122
3.1. <i>Argentarii</i> jako uczestnicy aukcji	122
3.2. Inni uczestnicy sprzedaży aukcyjnej.....	125
3.3. <i>Jukundusowie</i> jako pośrednicy aukcyjni	127
4. Sprawdzanie jakości oraz wymiana monet	129
4.1. Rzymski system monetarny	129
4.2. Kontrolerzy jakości monet.....	136
4.3. Wymiana monet	139
5. Odzyskiwanie (windykacja) długów klientów.....	142
6. Wnioski.....	143

ROZDZIAŁ III

FORMA PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI BANKIERSKIEJ I JEJ EWIDENCJA

1. Miejsce prowadzenia działalności bankierskiej.....	147
1.1. <i>Tabernae argentariae</i>	147
1.2. <i>Mensa argentaria</i>	150
1.3. <i>Mensa nummularia</i>	153
1.4. Działalność prowadzona w ramach <i>mensae</i> przez inne osoby	156
1.5. <i>Mensa publica</i>	157
1.6. Świątynia jako miejsce prowadzenia działalności bankierskiej	159
2. Działalność bankierska wykonywana kolektywnie	161
2.1. <i>Societas argentaria</i>	161
2.2. <i>Argentarii quorum nomina simul facta sunt</i>	166
3. Nadzór nad działalnością prowadzoną przez bankierów	168
3.1. Kompetencje nadzorcze ze strony edylów.....	168
3.2. Nadzór sprawowany przez <i>praefectus Urbi</i>	172
4. Ewidencjonowanie operacji bankierskich.....	176
4.1. Dokumenty sporządzane przez bankierów rzymskich.....	176
4.2. <i>Editio rationum</i>	181
5. Kompensacja.....	185
5.1. Potrącenie wierzytelności w pismach jurystów przedklasycznych	186
5.2. Kompensacja u <i>Gaiusa</i>	188

5.3. Potrącenie wierzytelności u innych jurystów epoki klasycznej.....	193
6. Wnioski	195

ZAKOŃCZENIE	199
-------------------	-----

INDEX ŹRÓDEŁ

1. Źródła prawne	207
2. Źródła literackie	210
3. Źródła epigraficzne i papirologiczne	217

BIBLIOGRAFIA

1. Wydawnictwa źródłowe, słownikowe i encyklopedyczne.....	219
2. Literatura.....	223

BANKS AND BANKING OPERATIONS IN ANCIENT ROME	277
--	-----

BANCHE E OPERAZIONI BANCARIE NELL'ANTICA ROMA	285
---	-----